

kenning van de studie naar de artesliteratuur als volwaardige tak van de medioneerlandistiek'. Daarmee is deze MVN-editie een getuigenis van de stroomversnelling die het artesonderzoek het laatste decennium mee heeft gemaakt. Dankzij de inzet van verschillende medioneerlandici – onder wie Orlanda Lie, Ria Jansen-Sieben, Jo Reynaert en zeker ook Erwin Huizenga – is de artesliteratuur niet alleen uit de schaduw van de middeleeuwse romans gekropen, maar zelfs volop in de schijnwerpers komen te staan. Van dat laatste getuigt bijvoorbeeld de nieuwe reeks die onder redactie van Lie, Reynaert en Huizenga is begonnen, de Verloren-reeks *Artesliteratuur in de Nederlanden*. Daarvan zijn inmiddels drie delen verschenen, een lijvige studie van – opnieuw – Erwin Huizenga (*Tussen autoriteit en empirie, De Middelnederlandse chirurgieën in de veertiende en vijftiende eeuw en hun maatschappelijke context*, 2003), een bloemlezing met passages uit artesteksten (*Een wereld van kennis*, 2002) en een congresbundel (*Artes in context, Opstellen over het handschriftelijk milieu van Middelnederlandse artesteksten*, 2004).

Er is, kortom, goed nieuws over het onderzoek naar de Middelnederlandse artesliteratuur. Dat het fascinerende Weense handschrift, 'misschien wel het belangrijkste astrologisch-medisch-chirurgische verzamelhandschrift dat we kennen', nu voor iedereen te lezen is, zal die ontwikkeling hoogstwaarschijnlijk nog meer goed doen.

Nolanda Klunder

Jozef Smeyers, *Literair- en cultuurhistorische bijdragen: van Rousseau en Amerika tot Aalst en Brussel*. Brussel: Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, Facultés Universitaires Saint-Louis, 2004. (Cahier 25 / Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, Facultés Universitaires Saint-Louis).

De bundel bevat acht deels eerder gepubliceerde opstellen over de manifestatie van een Zuidnederlands 'nationaal gevoel' en de invloed van de Verlichting op het literaire en culturele leven in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de late achttiende eeuw.

In de eerste twee bijdragen 'In de marge van de mythe(n)' (p. 1-10) en 'Achtste-eeuwse benamingen voor taal, volk en land' (p. 11-28, eerder verschenen in 1987) onderzoekt de auteur de wijze waarop de Nederlandse taal ('Nederduitsch, Nederlandsch, Vlaemsch, la Flamand,

la langue flamande, lingua belgica'), het grondgebied ('Nederlanden, Vlaenderland, les Pays-Bas, la Flandre, la Belquique, Belgica') en de bewoners ('Nederlanders, Vlaemingen, les Flamands, Belgae') van de Oostenrijkse Nederlanden benoemd werden in de achttiende-eeuwse bronnen. Zoals Smeyers zelf aangeeft, gaat het daarbij niet echt om een systematisch onderzoek, maar meer om een 'neerslag van vele jaren contact met de 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse literaire en taalkundige bronnen' (p. 11). Smeyers volstaat met de opmerking dat de terminologie weinig systematisch wordt gehanteerd en dat ze beurtelings kan worden aangetroffen in de meer beperkte betekenissen (Zuid-Nederlanden) en in ruimere zin (Zeventien Provinciën) (vgl. p. 27-28). Een verbinding met recent onderzoek over bijvoorbeeld het ontluikende 'Belgische nationaal gevoel', waaraan Smeyers zelf lijkt te refereren (p. 1; vgl. bijv. de studie van Koll 2003), zou de reikwijdte van deze artikelen hebben vergroot.

De bijna volledige afwezigheid van referenties aan bestaand onderzoek geldt ook voor de volgende bijdragen in de bundel. 'Den Schryver van Geneven. J.J. Rousseau in de 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse letterkunde' (p. 29-40, eerder versch. in 2000) beschrijft de polemiek van vooral geestelijke auteurs, gericht tegen Rousseau, Voltaire en andere vertegenwoordigers van de verlichting. Opvallend is de snelle reactie van de clerus op de gewraakte geschriften. Men kan zelfs de vraag stellen, of werken als *Een toom tegen Voltaire en andere materialisten* (F. Hellynckx, Gent 1762), *De fakkel van het Oud en Alleen Waer Geloof* (Gent 1774) van de jezuïet J.P. de Klugmann of *Den geest der reden* (Amsterdam [Gent] 1777), anoniem uitgegeven door de Gentse priester Jozef de Wolf, niet meer hebben gezorgd voor de verspreiding dan voor de weerlegging van bepaalde verlichtingsideeën. De reactie uit de hoek van verlichte tijdschriften, zoals *Den Vlaemschen Indicateur* (Gent vanaf 1779), komt in ieder geval aanzienlijk later. Het volgende artikel belicht 'De Amerikaanse vrijheidsoorlog in Nederlandstalige Zuid-Nederlandse bronnen uit de periode van de Brabantse Omwenteling' (p. 41-57, eerder versch. in 1990). Ook hier is de werkwijze van Smeyers descriptief. De conclusie 'dat het Nederlandstalige bevolkingsdeel van de Zuidelijke Nederlanden helemaal niet buiten het contact met en de invloed van de grote Europese ideeënstromingen leefde' (p. 56-57) lijkt zonder meer gerechtvaardigd, maar het is te hopen dat Smeyers' bevindingen aanleiding zullen geven tot een *inhoudelijke* analyse van de beschreven bronnen. Welke politieke

gedachten uit de Amerikaanse vrijheidsstrijd werden precies beschreven? Hoe was de inschatting van de maatschappelijke toestand in de Zuidelijke Nederlanden? Welke tradities in het politieke denken zijn er in de bronnen te traceren? Zijn er bevindingen over de receptie van de beschreven denkbeelden? Verder lijkt ook het contact tussen de Zuid- en de Noordnederlandse politieke denkers tegen deze achtergrond een boeiend object van onderzoek, waarmee overigens al een begin is gemaakt in de studie van Baartmans (2001).

De laatste vier artikelen houden zich bezig met het probleem van de versterkte invloed van de Franse taal in de Zuidelijke Nederlanden na de Oostenrijkse Successieoorlog (1745-1748): 'Taal en cultuur in de spiegel van de Brabantse omwenteling' (p. 58-71, eerder in 1994), waarin vooral ook aandacht wordt besteed aan de receptie van J.B.C. Verlooy's *Verhandeling op d'Onacht van de Moederlyke Tael in de Nederlanden* (1788); 'Mevrouw de Mode in de *Vlaemschen Indicateur* (1779-1787)' (p. 72-77, eerder in 1995); 'De literatuur in Aalst in de 18de eeuw' (p. 78-93) en 'Taal en literatuur in 18de-eeuws Brussel' (p. 94-105, eerder in 1998). In dit laatste artikel stelt Smeyers dat het verfransingsproces ook een intellectueel aspect heeft, de receptie van Franse geschriften vergroot namelijk de bekendheid met allerlei vernieuwende ideeën omtrent wetenschappelijke ontdekkingen, godsdienst en politieke ontwikkeling en oefent bijvoorbeeld ook een positieve invloed uit op het Nederlands-talige toneel in Brussel (p. 100-102).

Smeyers draagt veel materiaal aan voor verdere studie. Het is te hopen dat er in de toekomst onderzoekers zullen zijn die, op de hoogte van het actuele onderzoek naar de 18de-eeuwse literatuur, de Nederlandstalige literaire productie in de Zuidelijke Nederlanden in hun blikveld willen betrekken.

Literatuur

- J.J.M. Baartmans, *Hollandse wijsgeren in Brabant en Vlaanderen: geschriften van Noord-Nederlandse patriotten in de Oostenrijkse Nederlanden, 1787-1792*. Nijmegen 2001.
- J. Koll, 'Die belgische Nation'. *Patriotismus und Nationalbewußtsein in den Südlichen Nederlanden im späten 18. Jahrhundert*. Münster etc. 2003. (Niederlande-Studien, dl. 33).

Bettina Noak

Bly-eyndend spel van minder-jarige Heylige Theresia en haren Jongsten Broeder Henrico / Godefridus Bouvaert; Ed. Marcel De Smedt. Facultés Universitaires Saint-Louis: Studiecetrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde, 2004. 2 Dln. – 107 + 61 p. (Cahier nr. 26)
Geen ISBN. Informatie: Kruidtuinlaan 43, B-1000, Brussel

Het werk van de geleerde cisterciënzer en bibliothecaris van de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem (thans Bornem), Godefridus Bouvaert (1685-1770), is tot nu toe slechts weinig bekend. Alleen zijn correspondentie met enkele Zuidnederlandse dichters, onder wie zijn drie zusters, werd door de verzamelbundel *Met en zonder lauwerkrans: schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd* (1997: 483-487; 565-571) onder de aandacht gebracht van een breder publiek. De editie van het enige door hem geschreven drama, ontstaan in 1739-1740 en alleen in handschrift overgeleverd, verdient dan ook volop de belangstelling. Het eerste deel van de uitgave bestaat uit de tekst van het drie bedrijven tellende en van twee komische tussenspelen voorziene toneelstuk, met voor- en nawerk van de auteur. In het tweede deel geeft Marcel De Smedt een korte inleiding over leven en werk van Bouvaert, zijn *Bly-eyndend Spel* en een uitvoerige woordverklaring van het over het algemeen goed leesbare drama. Belangwekkend is ook de 'Bijlage' met een door Bouvaert opgestelde, gedetailleerde instructie voor de acteurs (II: 57-59).

Zoals de titelpagina vermeldt, heeft Godefridus Bouvaert zijn spel van de *Minder-jarige Heylige Theresia* geschreven naar aanleiding van het zilveren jubileum van zijn zuster, Anna Theresia Bouvaert (1692-1742), die in 1715 begijn was geworden in het Antwerpse begijnhof Sion. In 1740 was zij daar, ondanks haar zwakke gezondheid, 'Convents- en Novici-Meestersse' en derhalve belast met het toezicht op de jonge meisjes die zich hadden verbonden of wilden verbinden met deze religieuze gemeenschap (vgl. II: 11-14, 27-30). Het stuk werd dan ook tijdens de viering van het jubileum in juni 1740 door zeven jonge begijnen opgevoerd die de auteur in het nawerk met naam en gespeelde rol noemt, ze ontvingen voor hun moeite een boek (I: 105). Uiteraard werden ook de mannenrollen in deze begijnengemeenschap door vrouwelijke acteurs vertolkt. Samen met de acteursinstructies, de regie-aanwijzingen, de uitvoerige beschrijvingen van de kleding van de speelsters en